Drie kwart eeuw van grote vragen stellen

Voorwoord door Patrick Vermeulen
Directeur-bestuurder

Foto: Joris Buijs

Dr. Patrick Vermeulen
Directeur-bestuurder Het PON & Telos

Lees meer over Patrick

75 jaar geleden is Het PON – het Provinciaal Opbouworgaan Noord-Brabant – opgericht om Brabant na de Tweede Wereldoorlog weer op te bouwen op 'materieel, fysiek en moreel gebied'. Toen al zochten we blijkbaar naar een balans in economie, ecologie en sociale ontwikkeling. De eerste directeur Piet van Loon werd door een chauffeur naar alle uithoeken van Brabant gereden om sociale organisaties en verenigingen te ondersteunen. Als Sinterklaas, maar dan met geld. Hij was een graag geziene gast. De geschiedenis van Het PON is uitgebreid vastgelegd in een boek dat uitkwam bij ons 50-jarig bestaan. Inmiddels hebben we daar nieuwe hoofdstukken aan toegevoegd. Onze werkzaamheden zijn verschoven van opbouwwerk naar het uitvoeren van sociaal maatschappelijk onderzoek en advies in heel Nederland. Maar nog steeds zien we het als onze missie om daarmee bij te dragen aan een goede samenlevingsopbouw. Gericht op duurzame ontwikkeling en kwaliteit van leven. Waarbij we het mensperspectief nooit uit het oog verliezen.

Sinds 2020 zijn we samengegaan met Telos, het Brabants centrum voor Duurzame ontwikkeling. Telos is bijna 25 jaar geleden opgericht om duurzame ontwikkeling hanteerbaar te maken. Oprichters waren de Universiteit van Tilburg, de Provincie Noord-Brabant en… Het PON. Het was het product van de discussie die eind jaren 90 gevoerd werd over hoe Brabant er in 2050 uit zou moeten zien. Vastgelegd in het Manifest Brabant 2050. Wat voor Brabant willen we eigenlijk zijn was toen de vraag. Inmiddels werken we voor overheden en organisaties in heel Nederland en zelfs daarbuiten, maar de vraag naar duurzame ontwikkeling en kwaliteit van samenleven houdt ons nog steeds volop bezig.

In 75 jaar is natuurlijk veel gebeurd. Wie 75 jaar geleden inwoner was van Nederland, leefde in een ander land dan het nu is. De welvaart die we hebben opgebouwd is groot. Nederland staat er op heel veel fronten beter voor dan ooit en er is op de wereld vrijwel geen betere plek om te leven. We zijn gezonder, worden ouder, rijker, leven meer in vrede en zijn zelfs steeds gelukkiger dan ooit. Tegelijkertijd staat onze voorspoed onder druk. Voor een deel door vraagstukken die over onze landsgrenzen heengaan, zoals de klimaatcrisis en (de gevolgen van) internationale conflicten. Voor een deel door vraagstukken die gaan over de inrichting van onze samenleving zelf. Niet iedereen kan mee of doet mee!

'Een ander land'

In het boek 'Een ander land', gaan we opnieuw op zoek naar hoe het anders en beter kan. Want Nederland is niet af en het verlangen naar een beter land voor iedereen is gelukkig niet gedoofd. De auteurs onderzoeken de mogelijkheden voor een vitale samenleving die gebruikmaakt van de veerkracht die besloten ligt in mensen en gemeenschappen. Resulterend in een betekenisvol economisch perspectief in een klimaatpositief Nederland.

Tijdens een feestelijke bijeenkomst mocht ik het eerste exemplaar uitreiken aan de Commissaris van de Koning in Noord-Brabant Ina Adema, die met een mooie reflectie de uitdagingen beschreef die voorliggen. En de standvastigheid die van bestuurders verlangd wordt om de grote transities goed te laten landen.

'Liberty Bell'

In de voorstelling Liberty Bell, die het zuid land speciaal voor ons schreef maakte we kennis met een politicus, op het toppunt van haar roem. Begonnen uit idealen, maar die door media, partij en kiezers – en misschien wel machtshonger - steeds verder is komen te staan van zichzelf. Over Liberty Bell schreven theatermakers Jorg van den Kiebook en Hidde Brouwers: *In een tijd waarin polarisatie hoogtij viert, waarin 'fake news' een begrip is geworden en waarin wie het hardst schreeuwt ook het meest wordt gehoord, tonen we een personage dat zichzelf bevraagt en zichzelf het genoegen gunt van de twijfel. Een oprechte en maniakale zoektocht naar de kracht van verschillen, van de nuance, van de groep en het individu.*

Dat we na 75 jaar nog steeds dit soort belangrijke vragen mogen stellen, vervult ons met trots en blijdschap. Als we een betere wereld willen ontwikkelen zullen we immers vragen moeten stellen: grote vragen bevattelijk maken en ons realiseren dat altijd alles anders kan. Niet dat alles anders móet, want veel van wat wij en onze voorouders hebben opgebouwd is waardevol. Met het zoeken naar antwoorden gaan we op zoek naar een nieuw verhaal voor ons land. Misschien wel de vervolgserie waar je op hoopt: een herkenbaar, maar ook een ander land.

Hartelijke groet, Patrick

Abonneer je op ons gratis online magazine

75 jaar Het PON & Telos

Ontstaansgeschiedenis van een sociale kennisonderneming

Sociaal Werk de Kempen

Op 21 december 1983 zond het Provinciaal Opbouwworgaan Noord-Brabant een stuk naar de sociale diensten van de zeven verzorgingsstaten, ambachten en industriegebieden binnen de provincie. Dit stuk kwam van Wubbard Bell van Tilburgse Fotografen Stuijfzand.

Van Provinciaal Opbouwworgaan Noord-Brabant naar Het PON & Telos. In de afgelopen 75 jaar heeft Het PON & Telos zich ontwikkeld van permanent verzamelcentrum van sociale organisaties tot sociale kennisonderneming. Een instituut dat in driekwart eeuw vele naamswijzigingen ondergaag, maar nog steeds opereert op hetzelfde speelveld: in het hart van de samenleving. Een geschiedenis in vogelvlucht.

Met de oprichting in 1947 van het Provinciaal Opbouwworgaan Noord-Brabant, als opvolger van het Brabants Volksherstel, wilde de provincie Noord-Brabant de sociale ontwikkelingen die samenhingen met de naoorlogse wederopbouw in goede banen leiden. Om Brabant in de vaart der volkeren op te stoten, was een grootschepse industrialisatie nodig. Maar men was bang voor de sociale gevolgen van zo'n ingrijpende operatie: alle wat als 'Brabant eigen' werd beschouwd, dreigde verloren te gaan en dat moest koste wat kost voorkomen worden. Het Welzijnartikel dat eind jaren veertig op initiatief van Commissaris van Koningin Jan de Quay tot stand kwam, was een poging om daar wat aan te doen en het 'onvermijdelijke' en 'teongede' met elkaar te verzoenen. In die context begon Het PON zijn werk als 'permanent verzamelcentrum de sociale organisaties in Noord-Brabant.'

In heel Nederland werden provinciale opbouworgangen opgetuigd, die volgens richtlijnen uit Den Haag toch vooral neutraal moesten zijn. Dat was niet bepaald hoe men in het katholieke Brabant tegen het leven aankeek en daar moest dan ook een mouw aan gepast worden. Dat leidde tot veel overlag en uiteindelijk een passage in de oprichtingsstatuten dat 'de samenwerkende maatschappelijke organisaties uitgaan van de zedelijke normen die tot uiting komen in de volksmond en waarop de samenleving in Noord-Brabant berust.'

Promotievideo voor het Nederlands Volksherstel, 1945

Deze video geeft een goed beeld van de opgaven waar de Nederlandse samenleving in die tijd voor stond.
Bron: Nederlands Instituut voor Beeld & Geluid

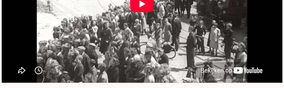

Onmaatschappelijkheid

Het Opbouworgaan – dat was lange tijd de roepnaam van Het PON – legde zich in de beginjaren vooral toe op *onmaatschappelijkheidsonderzoek*. Een vorm van sociografisch onderzoek waarbij per gemeente, en als het even kon tot op buurt- en wijkniveau, zoveel mogelijk zaken in kaart werden gebracht: de economische structuur, demografische ontwikkeling, huisvesting, sociale verzorging en, niet in de laatste plaats, ook de 'religieuze, morele en politieke instelling van de bevolking.'

Bij de viering van het tienjarig bestaan in 1957 stond directeur Tom Verdijk stil bij de prestaties van de Brabantse wederopbouw en de maatschappelijke gevolgen ervan: 'Deze dynamiek heeft ook de hartslag van het sociale werk fel en snel doen zijn.' Het PON, zo meldde hij trots, was erin geslaagd om de samenwerking en coördinatie tussen alle organisaties van de grond te krijgen.

Onder leiding van Paul Kuypers, eerst adjunct-directeur en later opvolger van Tom Verdijk, werd Het PON omgevormd tot een modern onderzoeksinstituut. Hij leidde het Instituut van een tijdperk van verdediging naar een tijdperk van acceptatie van de moderne tijd en, in het verlengde daarvan, de maakbaarheid van de samenleving. Het besef was inmiddels gegroeid dat je maatschappelijke ontwikkelingen met kennis kon sturen door middel van 'social engineering', een begrip dat men uit Amerika had overgenomen. Het was ook de tijd dat Nederland voor het eerst een apart ministerie van Maatschappelijk Werk kreeg, dat op hetzelfde gedachtegoed was geïnstoft. Het PON zelf ging een onderdeel vormen van dat ministerie werkterrein: Instituut voor sociaal onderzoek, advies en planning. Wie de jaarverslagen uit het begin van de jaren zestig erop raalaat, ziet dat het begrip 'planning' in de periode het zwaartepunt vormde van de activiteiten van het Instituut.

In de daaropvolgende jaren sloeg Het PON zijn vleugels steeds verder uit en voegde het Instituut het ene na het andere werkgebied aan zijn portefeuille toe. In de jubileumbundel die bij gelegenheid van het vijftigjarig bestaan werd uitgegeven, wordt het instituut anno 1980 omschreven als een warenhuis met veel afdelingen, voorzien van steeds voller wordende etalages. In die etalages was plaats voor allerlei opkomende deelgroepen: jongeren, minderheden, vrouwen, werklozen. De reeks onderwerpen waar men zich mee ging bemoeien, werd alsmaar langer: stedelijke sanering, milieuproblemen, werkloosheid, onderwijs, sociaal-culturel werk, maatschappelijke dienstverlening en gezondheidszorg. Het PON voerde onderzoek uit als onderlegger voor bestemmingsplannen en begeleidde tal van inspraakprocedures.

Het instituut fungeerde bovendien als kraamkamer voor nieuwe maatschappelijke initiatieven, die vaak ook nog een gehuisvest werden in het eigen pand aan de Stationsstraat 15. Via een speciaal daartoe opgerichte *stichting PON-projecten* werd de werkgeversrol vervuld voor organisaties als de Stichting Milieu en Werk, de Brabantse Milieu Federatie, het Brabants Overleg Kindercentra, de Provinciale Commissie Bejaardenoorden en de Zelfdegenaisatie bedrijfsbeëindigers in de agrarische sector. Het is slechts een greep uit een veel langere lijst. 'Onoverzichtelijk en druk,' zo werd Het PON in die periode omschreven.

Dit historische naaswoorge hing aan het eerste pand waar Het PON (dedijtds nog zonder Telos) gevestigd was, in de wijken II straat in Tilburg.

Foto: Eva Stultjens

Beeldmerken

Door de jaren heen heeft Het PON & Telos diverse logo's en huisstijlen gehad. Hieronder zie je hoe het logo vanaf 2003 met zijn tijd is meegegaan.

Tot 2003

2003 tot 2008

2008-2017

2017-2020

Telos tot 2020

2020 - heden

Rode burcht

Niet iedereen stond trouwens op de banken voor Het PON, dat zich in toenemende mate kritisch uitliet over de bestuurlijke praktijk. Het instituut stelde zich op het standpunt dat het begeleiden van inspraakprocessen geen neutrale bezigheid kon zijn, simpelweg omdat ruimtelijke ordening zélf niet neutraal was, maar een terrein vol belangentegenstellingen. Men waikerde het vuurtje nog eens extra aan door te eisen dat, wilde Het PON mee blijven doen met inspraakprocedures, de deelbetilingen van het voorgestane beleid zouden moeten aansluiten bij wat Het PON en de betrokken groeperingen wilden.

Deze houding voedde bij veel bestuurders het idee dat Het PON een rode burcht in een katholieke provincie was geworden. Het leidde ertoe dat de verhouding met de provincie zienderogen verkoelde. Maar ook uit andere hoek dierden zich problemen aan. De rijksoverheid vond het langzamerhand wel welletjes met de wederopbouw en stopte met de financiering van de opbouworganen. In 1981 droeg het Rijk niet bijna negenhonderdduizend gulden nog voor ruim twintig procent bij aan de totale uitgaven van Het PON; binnen enkele jaren zou dat naar nul terugkijken.

Bezuinigingen waren onontkoombaar, wat intern de aanzet vormde voor een grote cultuuromslag waarbij betaalde opdrachten steeds belangrijker werden om het instituut draaiende te houden. Toch bleef de aandacht primair gericht op 'groepen die in een situatie van maatschappelijke achterstand of isolement verkeren of dreigen te geraken'. In opdracht van de provinciale raad voor Welzijn, Onderwijs en Cultuur schreef Het PON in 1990 het rapport *Anders denken, anders handelen'*, waarin gepleit werd om 'het sociale' tot ijkpunt van beleid te maken en de verantwoordelijkheid daarvoor niet langer alleen over te laten aan welzijnsvoorzieningen. In hetzelfde jaar werd gestart met de uitgave van de PON Jaarboeken, waarin men actuele ontwikkelingen en trends op een breed sociaal terrein wilde signaleren en de publieke gedachtevorming daarover stimuleren. Wie de imposante reeks jaarboeken in igenschouw neemt, zal vaststellen dat ze een breed palet aan onderwerpen bestrijken. Toch keren sommige thema's steeds terug. Hoe houd je de boel bij elkaar in een moderne en gedindividualiseerde samenleving? Hoe zorg je dat mensen op elkaar betrokken raken en verantwoordelijkheid blijven nemen voor hun leefomgeving en voor andere mensen? En hoe voorkom je sociaal isolement en bevorder je sociale cohesie? Vragen die in feite niet veel anders zijn dan die welke gesteld werden bij de oprichting van Het PON in 1947.

Brabant Manifest 2050

Als een van de sneltst groeiende regio's in Nederland ging het Brabant in de jaren negentig economisch voor de wind. Maar dat succes had ook een keerzijde. De schaalvergroting van de intensieve veehouderij stulte op haar grenzen, de verstening van het landschap leidde tot vermindering van het buitengebied en sommige industriële bedrijfstakken dreigden, onderks het succes van de regio als geheel, om te vallen. In Het Manifest Brabant 2050, een initiatief van onder anderen Commissaris van de Koningin Frank Houben, reflecteerden bestuurders en wetenschappers op de toekomst van de provincie en hielden ze Brabant een spiegel voor.

Rode draad door alle bijdragen vormde een krachtig pleidooi voor duurzaamheid en duurzame ontwikkeling. Ook Het PON werd gevraagd om een bijdrage te leveren aan het basisdocument van het Manifest, waarin men zich sterk maakte voor duurzaamheid vanuit sociaal perspectief. Het PON schetste een toekomst van een kennisintensieve samenleving, waarin mensen nieuwe evenwichten moeten zoeken tussen maatschappelijke dynamiek en het individuele bestaan, tussen grote complexiteit en sociale overzichtelijkheid, tussen werk en privé, tussen publiek en privaat. Geheel in lijn met wat het sinds zijn oprichting had gedaan, pleitte Het PON voor extra aandacht voor de groepen die om wat voor reden dan ook uit de boot waren gevallen of dat dreigden te doen. Het instituut sloot zich daarbij aan bij de analyse van de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid: 'Juist een kennisintensieve samenleving biedt pas een goed thuis, als de onderkant van de talentenverdeling bij die samenleving betrokken kan raken. De maatschappelijke emancipatie van talent is daarom een belangrijke voorwaarde voor de integratie van nu veelal uitgesloten groepen en individuen.'

Het officiële moment waarop Telos ondertekend werd van Het PON en de twee organisaties vanaf januari 2020 verdergingen als Het PON & Telos.

De Telos Driehoek

De Telos Driehoek gaat uit van drie maatgevende kapitalen in de samenleving: een economisch, een ecologisch en een sociaal-culturel kapitaal. In de bolons wordt de ontwikkeling van deze drie kapitalen apart en in samenhang met elkaar gemeten en gewogen. Zo kun je nagaan of je verdienengs maakt in de richting van een duurzame samenleving en of de ontwikkeling op het ene terrein niet ten koste gaat van die op een ander. Talloze gemeenten en regio's in Nederland hebben inmiddels gebruikgemaakt van de Telos Driehoek om zo zichzelf de maat te nemen.

Telos

Voor Het PON was Het Manifest Brabant 2050 een uitgelezen kans om het sociale domein prominent op de bestuurlijke agenda te krijgen. Met succes, zoals ook tot uitdrukking kwam in de oprichting in 1999 van Telos. Samen met de provincie, de Technische Universiteit Eindhoven, de Universiteit van Tilburg en het Elin, stond Het PON aan de wieg van dit Brabants Centrum voor Duurzaamheidsvraagstukken. Telos zou, niet alleen in Brabant maar ook vér daarbuiten, bekendheid krijgen met zijn duurzaamheidsdaans, gebaseerd op wat al snel 'de Telos Driehoek' werd genoemd.

Twintig jaar na de oprichting van Telos bestoten Het PON en Telos de handen nog stevíger ineen te slaan en als één organisatie verder te gaan. Wat in 1999 nog een stap te ver was, werd in de loop der jaren steeds duidelijker: de noodzaak om wetenschappelijke kennis nog radrukkelijker te verbinden aan maatschappelijke vraagstukken. In januari 2020 werd Telos onderdeel van Het PON en samen gingen ze verder onder de naam Het PON & Telos. Patrick Vermeulen (sinds 2015 directeur-bestuurder van Het PON), John Dagevos (directeur Telos) en Geert Duijsters (decaan economische faculteit Tilburg University) ondertekenden daarton op 18 december 2019 de nodige contracten. Vanaf dan werd Het PON & Telos ook officieel partner van de Tilburgse Universiteit, wat onder meer vorm heeft gekregen in de oprichting van de Academische Werkplaats Brede Welvaart in de Regio.

Anno 2022 voert het instituut nog steeds belangrijke onderzoeksopdrachten uit voor de provincie Noord-Brabant, maar de onderzoekers van Het PON & Telos werken in toenemende mate ook voor vele andere lokale en regionale overheden, corporaties, welzijnsinstellingen en maatschappelijke ageniaas.

Kennis van de leefwereld

Bij zijn afscheid in 2022 als directeur van het Sociaal en Cultureel Planbureau schreef Kim Putters een essay waarin hij stelt dat er een nieuw sociaal contract nodig is tussen burgers, overheid en samenleving. Een contract dat niet alleen gaat over rechten en plichten, maar ook over rechtvaardigheid en solidariteit. Om zo'n contract meer te laten zijn dan het zoveletste goede voornemen, is niet alleen een andere houding van de overheid nodig, maar ook van instellingen, bedrijven en burgers zelf. Dat betekent: meer werken vanuit mensen en gemeenschapszin. Putters daarover: 'De menselijke maat is noodzakelijk bij het gezamenlijk en empathisch beantwoorden van de ingewikkelde vraagstukken van onze tijd.'

Een instituut dat onderzoek dient naar sociaal-culturele vraagstukken en daarbij wetenschappelijke kennis combineert met kennis van de leefwereld en de uitvoeringspraktijk kan daarbij een belangrijke rol vervullen. De afgelopen 75 jaar hebben aangetoond dat die rol aan Het PON & Telos kan worden toevertrouwd.

Foto: Eva Stultjens

Over de auteur

Piet de Kroon (1950) was van 1993 tot 2005 directeur-bestuurder van Het PON. Hij studeerde in 1975 af in de sociologie (massacommunicatie en onderwijssociologie) en journalistiek, was o.a. directeur-secretaris van de Zuidelijke Rekenkamer (2005-2015) en bureauhoofd bij de Algemene Rekenkamer en assistent-deskundige informatie en Communicatie voor de Verenigde Naties in Afrika en het Caraïbisch gebied. Piet heeft een zeer brede ervaring als onafhankelijk onderzoeker in het publieke domein. Hij is getraind gespreksleider met een allround mediation-opleiding, een ervaren voorzitter in de wereld van politiek en bestuur, verzorgt inleidingen en spreekbeurten en is een veelzijdig publicist met journalistieke ervaring.

Wil je meer informatie over 75 jaar Het PON & Telos?
Neem contact op met Eva Stultjens

Klik hier

Abonneer je op ons gratis online magazine

Jubileumfeest!

Verslag van onze jubileummiddag op 24 november in Breda

Tekst: Eva Stultjens
Foto's: Joris Buijs

Wat een geweldige verjaardag hebben we gehad! De positieve reacties op ons boek 'Een ander land', de mooie gesprekken en een voorstelling die nog lang is blijven hangen en waar zeker over doorgepraat werd en wordt. Maar bovenal: onze gasten. Wat fijn om te zien dat wij als organisatie zoveel interessante en maatschappelijk betrokken mensen om ons heen hebben. Zonder al deze mensen was dit feest zeker niet mogelijk geweest. We nemen je graag nog even mee terug naar 24 november met onze aftermovie en een aantal foto's.

Bekijk de film

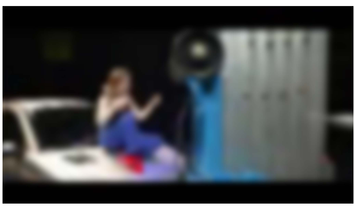

Jubileumjaar: nog meer activiteiten

Dat het jubileumfeest gewoond is betekent niet dat er niks meer gevierd wordt. Zo maakten we samen met Omnrep Brabant een mooie reeks artikelen over de verschillen tussen de de levens van Brabanders van 75 jaar geleden en nu. Deze artikelen brengen we gedurende de komende tijd naar buiten. Ook hebben we plannen om verdiepende bijeenkomsten te organiseren rondom de verschillende verhalen uit ons boek. Hou onze magazines en socials dus goed in de gaten!

Wil je meer weten over ons jubileum?
Neem contact op met Eva Stultjens

Klik hier

Abonneer je op ons gratis online magazine

pon | telos

“Bij het PON leerde ik áchter de feiten te kijken”

Een interview met oud-directeur Piet de Kroon

Tekst: Joost Peters
Foto: Eva Stuijjens

Twaalf jaar lang, tussen 1993 en 2005, stond Piet de Kroon aan het hoofd van Het PON (toen nog zonder Telos). Hij zag de verhoudingen met de provincie Noord-Brabant langzaam veranderen en droeg met zijn instituut bij aan het toenemende gewicht van het sociaal domein in bestuurlijke kringen. “Praten met gewone mensen rond de biljarttafel: ik vond het geweldig.”

Het is de ochtend na het feest ter ere van het 75-jarig bestaan van Het PON & Telos. Piet de Kroon (72) zit er monter bij aan de werktafel in zijn woonkamer. “Vijfentwintig jaar geleden, bij het vijftigjarig bestaan, was ik als toenmalig directeur vanzelfsprekend ook bij het feest dat we tóén gaven. Het viel me op dat ik gisteren, naast veel nieuwe gezichten, ook veel vertrouwde gezichten zag. Goed om te zien dat zoveel mensen al zo lang nauw betrokken zijn bij Het PON & Telos.”

Toen De Kroon in 1993 directeur werd van het PON, trof hij een wereld aan die in bepaalde opzichten behoorlijk verschilde van zijn vorige werkgever, de Algemene Rekenkamer in Den Haag. “In de huisstijl van de Rekenkamer begon de bladspiegel zo ongeveer halverwege. Dat was bewust gedaan; op die manier had elke meelezer – van de bureau- en de afdelingschef tot de secretaris en leden van het college – voldoende ruimte om zijn of haar kritische opmerkingen bij een conceptonderzoek te zetten. Als onderzoeker kreeg je je teksten vervolgens doorgaans rood van de opmerkingen terug. Daar moest je dan wel tegen kunnen.”

> "Goed om te zien dat zoveel mensen al zo lang nauw betrokken zijn bij Het PON & Telos."

Kameraadschap

Hoe anders was het bij het PON, blikt De Kroon terug. “Hier was er veel meer sprake van kameraadschap en waren de medewerkers ook veel meer persoonlijk betrokken bij het onderzoek dat ze uitvoerden. Onderzoekers gingen met vakantie als ze eraan toe waren, zo lang als ze meenden dat nodig was – om vervolgens, als ze na een tijdje uitgerust terugkwamen, meteen verder te gaan met het samen verbeteren van de wereld. Voor mij was dat even schakelen – toen ik bij mijn aantreden vroeg hoeveel vakantiedagen ik eigenlijk had, kreeg ik glazige blikken –, maar al snel vond ik het heerlijk om weer terug in Brabant te zijn en met mijn poten in de modder te staan. Bij de Algemene Rekenkamer doe je toch vooral achteraf onderzoek, waarna het aan de Tweede Kamer is om er iets van te vinden. Hier vond ik mezelf opeens terug rondom het biljart van Gemeenschapshuis De Vierspan in Deurne, of aan de bar bij de Blauwe Kei in Veghel. Discussiëren en praten met gewone mensen, op allerlei plekken in Brabant: ik vond het geweldig, en al snel vond ik hier mijn draai.” In 2005, na twaalf jaar bij Het PON, besloot De Kroon terug te keren naar de wereld van de rekenkamers. “Brabant en Limburg wilden een gezamenlijke rekenkamer in het leven roepen en vroegen mij om deze Zuidelijke Rekenkamer op te zetten. Een mooie nieuwe uitdaging die ik niet kon laten lopen, en waarbij ik veel profijt had van mijn ervaringen bij Het PON. Daar had ik geleerd om áchter de feiten te kijken; trek eropuit, ga in gesprek, en zoek uit hoe dingen écht zitten.”

> "Hier was er sprake van kameraadschap en waren de medewerkers persoonlijk betrokken bij het onderzoek dat ze uitvoerden"

> "Bij Het PON had ik geleerd om áchter de feiten te kijken; trek eropuit, ga in gesprek, en zoek uit hoe dingen écht zitten"

Nieuwe verhoudingen

Tijdens de twaalf jaar dat De Kroon aan het roer van Het PON stond, werden de nauwe banden tussen de provincie Noord-Brabant en ‘zijn’ instituut langzaam iets minder vanzelfsprekend. De basissubsidie werd deels vervangen door een ‘flexibel’ volume, waarvoor specifieke onderzoeken moesten worden uitgevoerd. Sowieso werd het totale volume aan opdrachten vanuit de provincie langzaam kleiner, blikt De Kroon terug. “Je moet je voorstellen dat Het PON in die eerste decennia na de oorlog uitgroeide tot een beeldbepalend adviesorgaan. Er werd wel eens gezegd dat er maar drie belangrijke mensen waren in Brabant: de Commissaris van de Koningin, de bisschop én de directeur van Het PON – die regelden alles. In de jaren negentig veranderde dat; Het PON had nog steeds een bepaalde positie binnen de provincie, maar langzaam werden de duimschroeven aangedraaid. We moesten meer en meer betaalde opdrachten binnenhalen om de boel draaiende te houden, en we zochten naar een nieuwe verhouding met de provincie.”

Dit alles had zijn weerslag op de interne dynamiek, vervolgt De Kroon. “De onderlinge solidariteit en de al genoemde kameraadschap kwamen meer onder druk te staan; onderzoekers die het meeste geld binnenhaalden, meenden soms net iets meer te zeggen te hebben dan anderen. Maar uiteindelijk is die professionaliseringsslag goed geweest. Bovendien investeerden we nog steeds in projecten die we zélf belangrijk vonden én boden we ook geregeld plek aan mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt. We waren echt een sociale onderneming. ‘Half Tilburg heeft een sleutel van Het PON’, werd wel eens geskcherend gezegd. En: in het pand aan de Stationsstraat werd ook geregeld flink gefeest. Die informele kant hoorde er óók nog steeds bij.”

> "Er werd wel eens gezegd dat er maar drie belangrijke mensen waren in Brabant: de Commissaris van de Koningin, de bisschop én de directeur van Het PON"

Sociaal domein

Trots is De Kroon vooral op het feit dat het sociale domein in die jaren aan gewicht won binnen bestuurlijk Brabant. “Lange tijd lag de nadruk toch vooral op de economie en werd het sociale domein niet écht serieus genomen. Mede dankzij onze inspanningen kantelde dat beeld langzaam. In 1997 mochten we een stuk schrijven voor het Manifest Brabant 2050. Dat zette ons verder op de kaart. Langzaam daalde het besef in dat je wel mooie plannen kunt bedenken, maar dat je daarbij niet kunt zonder kennis van wat er in de haarvaten van de samenleving gebeurt. Opeens zaten we niet langer alleen in achterafzaaltjes goede dingen te doen voor de mensen, maar zaten we ook op steeds meer plekken in de provincie aan tafel met de wethouder Economie en met grote werkgevers. Die erkenning van het belang van het sociaal domein, daar ben ik nog altijd trots op.”

> "Die erkenning van het belang van het sociaal domein, daar ben ik nog altijd trots op"

Reuring

Het Manifest Brabant 2050 vormde ook de directe aanleiding voor de oprichting van Telos, dat in 2020 samen met Het PON opging in het instituut zoals het er vandaag de dag uitziet. Hoe ziet De Kroon de toekomst van Het PON & Telos? En: wat zou er eventueel anders kunnen? “De kwaliteit van het onderzoekswerk staat nog altijd buiten kijf; ik volg Het PON & Telos op de voet en lees de publicaties nog altijd met enorm veel interesse. Tegelijkertijd zou het denk ik mooi zijn als jullie de knuppel nog nét iets vaker in het hoenderhok durven te gooien. In onze huidige samenleving, met een overheid die het steeds meer laat afweten, is er bij uitstek behoefte aan partijen die reuring veroorzaken en die de boel af en toe opschudden. Dat mag nog wel wat meer, denk ik. Zo hebben we een tijdlang de Brabant Balie georganiseerd, een serie levendige debatbijeenkomsten over actuele thema’s. Zoiets zou je weer kunnen doen. Bepaal de agenda!”

> "In onze huidige samenleving, met een overheid die het steeds meer laat afweten, is er bij uitstek behoefte aan partijen die reuring veroorzaken en die de boel af en toe opschudden. [...] Bepaal de agenda!"

Civil society

De Kroon noemt verder het groeiende belang van de civil society, waarbinnen mensen steeds vaker dingen onderling regelen, buiten de overheid om; van burgers die zich verenigen in een energiecoöperatie, tot ouders van kinderen met een beperking die samen de zorg en huisvesting voor hun kroost organiseren. “Ik merk dat er steeds meer behoefte is aan kennis over dit soort collectieve ondernemingen. Hoe organiseer je zoiets? Het PON & Telos zou denk ik geknipt zijn voor de rol van kenniscentrum rondom de civil society; een ‘hulplijn’ die mensen kunnen inschakelen als ze vastlopen in hun collectieve ondernemingszin.”

Verder wijst De Kroon op de indrukwekkende lijst van organisaties en instellingen die ooit zijn ontsproten aan Het PON & Telos. “Je zou jezelf actief kunnen positioneren als ‘kraamkamer’, waarbij je nieuwe, veelbelovende initiatieven de kans geeft om onder jouw vleugels tot bloei te komen. En wat me verder interessant lijkt is om de verhalen van gewone mensen vast te leggen, een beetje à la het Meertens Instituut. Zoek bijvoorbeeld de samenwerking op met de regionale journalistiek en breng samen in beeld wat er gebeurt in de levens van mensen.”

Ondernemingszin

Jaren na zijn periode bij Het PON zit De Kroon nog boordevol goede ideeën, zoveel is duidelijk. “Maar, voor de volledigheid: met de ondernemingszin van Het PON & Telos zit het ook nu al méér dan goed. Het instituut draait als nooit tevoren, de groei zit er nog altijd in, en er staat een fantastische organisatie waarmee ze nog jaren vooruit kunnen. Ik blijf het instituut in elk geval met bovengemiddelde interesse volgen, dat is zeker.”

> "Met de ondernemingszin van Het PON & Telos zit het ook nu al méér dan goed. Het instituut draait als nooit tevoren, de groei zit er nog altijd in, en er staat een fantastische organisatie waarmee ze nog jaren vooruit kunnen."

Wil je meer weten over Het PON & Telos?
Kijk op onze website

Klik hier

Abonneer je op ons gratis online magazine

HET pon | telos

Boek 'Een ander land'

Ter ere van ons 75 jarig bestaan schreven we, samen met een aantal externe auteurs, het boek 'Een ander land'. Over de oprechte en maniakale zoektocht naar de kracht van verschillen, van de nuance, van de groep en het individu.

In Nederland zijn we gezonder, rijker en zelfs gelukkiger dan ooit. Tegelijkertijd staat onze voorspoed onder druk. Opeenvolgende crises hebben de structurele zwaktes in onze samenleving genadeloos blootgelegd en het vertrouwen in de overheid aangetast. In de essaybundel Een ander land. Pleidooi voor een duurzame samenleving, die onlangs verscheen ter gelegenheid van ons 75-jarig bestaan, gaan diverse auteurs (onder redactie van Patrick Vermeulen en Chris van Koppen) vanuit verschillende invalshoeken op zoek naar een nieuw normatief fundament voor een vitale samenleving.

In de inleiding schetsen **Susanne Agterbosch** (plaatsvervangend directeur Het PON & Telos) en **Patrick Vermeulen** (directeur-bestuurder Het PON & Telos) de contouren van ons land. Met de enorme kracht die in gemeenschappen besloten zit, maar ook de zwaktes van onze samenleving. Als we een betere wereld willen zullen we vragen moeten stellen. Over hoe het (net) anders kan. Vragen die ze ook aan andere auteurs hebben gesteld. Niet dat alles anders moet, want veel van wat we hebben opgebouwd is waardevol. Het is een zoektocht naar de vervolgserie waar je op hoopt: een herkenbaar, maar ook een ander land.

Susanne Agterbosch
Plaatsvervangend directeur Het PON & Telos

LinkedIn

Patrick Vermeulen
Directeur-bestuurder Het PON & Telos

LinkedIn

Frederike Praasterink
Lector Future Food Systems aan de HAS Hogeschool

LinkedIn

Wytske Versteeg
Schrijver en politicoloog

LinkedIn

Peter Pelzer
Universitair docent Planologie en Stedelijke Toekomst

LinkedIn

Joks Janssen
Adviseur-onderzoeker

LinkedIn

Deel 1: Ecologie

In het eerste deel, over Ecologie, schetst **Frederike Praasterink** (Lector Future Food Systems aan de HAS Hogeschool) de contouren van een ander 'voedselland', waarin een fundamentele transitie van ons voedselsysteem zorgt voor een nieuwe balans tussen mens, landbouw en natuur.

Wytske Versteeg (schrijver en politicoloog) en **Peter Pelzer** (universitair docent Planologie en Stedelijke Toekomst) gaan in hun essay Gegronde verbeelding in op het 'landschap van de toekomst'. De ruimtelijke inrichting van Nederland kan volgens hen niet los worden gezien van onze ecologische omgeving en de bodem waarop we leven; we moeten ons leven letterlijk meer gronden.

Joks Janssen (onder meer adviseur-onderzoeker bij Het PON & Telos) beschrijft in zijn bijdrage De cirkel rond!? hoe steeds meer boeren op de zandgronden ontdekken dat historische landbouwsystemen inspiratie bieden voor de toekomst. Met als lonkend perspectief: een in sociaaleconomisch en ecologisch opzicht veel rijker boerenland.

Deel 2: Economie

In haar essay Is Nederland op weg naar een welzijnseconomie? gaat hoogleraar Welzijnseconomie **Nicky Pouw** in op de groeiende noodzaak om onze economie anders in te richten; een duurzamere, sociaal rechtvaardigere economie die niet langer koerst op groei, maar op welzijn.

Onderzoeker **Sanne Paenen** (Het PON & Telos) en **John Dagevos** (oud-directeur van Telos) houden in hun bijdrage Kenterend getij een pleidooi voor een ander, gelijker en welvarender land, met een centrale plek voor 'brede welvaart'. Ze beschrijven een toekomstbestendige, duurzame samenleving, waarin sociale rechtvaardigheid het centrale vertrekpunt vormt.

Nicky Pouw
Hoogleraar Welzijnseconomie

LinkedIn

Sanne Paenen
Adviseur-onderzoeker

LinkedIn

John Dagevos
Adviseur-onderzoeker

LinkedIn

Jos van der Lans
Cultuurpsycholoog

LinkedIn

Mariëlle Blanken
Adviseur-onderzoeker

LinkedIn

Ellen Dingemans
postdoctoraal onderzoeker

LinkedIn

Kiza Magendane
Politicoloog en schrijver

LinkedIn

Deel 3: Samenleving

Cultuurpsycholoog **Jos van der Lans** maakt duidelijk waarom samenlevingsopbouw opnieuw noodzakelijk is geworden. Na meer dan drie decennia neoliberale dominantie, bedrijfsmatige ordening en marktwerking, moet er volgens hem weer meer ruimte komen voor de buitenwereld, voor burgerkracht, voor het collectief, voor samenwerken en verbinding.

In hun bijdrage Ode aan de hoeder van het gedeeld belanggaan onderzoekers **Mariëlle Blanken** (adviseur-onderzoeker Het PON & Telos) en **Ellen Dingemans** (postdoctoraal onderzoeker Tilburg University) in op de cruciale rol van gemeenten in ons sociale systeem. Natuurlijk in het uitvoeren van beleid, maar misschien nog wel belangrijker: in het zorg dragen voor de aanwezigheid van morele waarden als vrijheid, gelijkwaardigheid en solidariteit. Individuele vrijheid kan immers enkel bestaan bij de gratie van collectieve verantwoordelijkheid.

Politicoloog en schrijver **Kiza Magendane** maakt in zijn essay Naar een toekomst waar alle burgers bruggenbouwers zijn het belang duidelijk van informele tussenruimtes – waar burgers uit van elkaar verwijderde gemeenschappen elkaar op een natuurlijke manier kunnen treffen – en van bruggenbouwers: mensen die verschillende belevingswerelden aan elkaar kunnen verbinden, over culturele en klassenverschillen heen.

Slotbeschouwing

In de slotbeschouwing Het regent op de gloeiende plaat maakt socioloog/futurist **Tessa Cramer** ten slotte duidelijk dat er, om de grote economische, ecologische en sociaal-culturele thema's te kunnen beinvloeden, dringend meer aandacht nodig is voor onze vaardigheid om verandering in gang te zetten. Want we kunnen de toekomst weliswaar niet controleren of vastleggen, maar wat we wél kunnen veranderen is vandaag.

Tessa Cramer
socioloog/futurist

LinkedIn

Ook een exemplaar?

'Een ander land' is vanaf nu te koop in de Nederlandse boekhandels.

Wil je meer informatie over 'Een ander land'?
Neem contact op met Patrick Vermeulen

Klik hier

Abonneer je op ons gratis online magazine

HET pon | telos

“Wetenschappelijke kwaliteit is en blijft de basis”

Een interview met Saskia Boelema, voorzitter van de Raad van Toezicht van Het PON & Telos

Tekst: Joost Peters
Foto: Nationale Beeldbank

In tijden van polarisering en verhit maatschappelijk debat is juist de wetenschap aan zet, vindt Saskia Boelema. Als voorzitter van onze Raad van Toezicht pleit ze ervoor om onderbouwde feiten weer de hoofdrol te laten spelen bij beleidsvorming. “Ik vind dat je je als wetenschapper best kunt mengen in het maatschappelijk debat.”

Saskia Boelema
Voorzitter Raad van Toezicht
Het PON & Telos

De loopbaan van Saskia Boelema weerspiegelt haar brede maatschappelijke interesse. Ze geeft leiding aan het Kennis en Expertise Centrum van Stichting Het Driespan/Koraalgroep; daarnaast heeft ze zitting in diverse Raden van Toezicht binnen het brede vlak van onderwijs, zorg en cultuur. Ook was ze vier jaar lang (tussen 2010 en 2014) wethouder Onderwijs, Financiën & Organisatie in haar woonplaats Breda.

[einde kader].

Lees meer over Saskia

Sinds 2015 is Saskia Boelema lid van de Raad van Toezicht van Het PON & Telos; sinds juli van dit jaar bekleedt ze binnen de RvT de rol van voorzitter. Het toezichthouderschap past uitstekend bij haar brede achtergrond in het openbaar bestuur (zie kader) én bij haar interesse in maatschappelijke ontwikkelingen in Brabant, vertelt ze. “Ik voel me erg verbonden met deze provincie. Voor mij is dit toezichthouderschap een hele mooie manier om op de hoogte te blijven wat er speelt binnen deze provincie en daarbuiten én om een brede blik te houden op welzijn en op de samenleving.”

Eigen initiatief

Zelf is Boelema beroepsmatig actief op het brede domein van jeugd en onderwijs; thema’s die ook raken aan het werk van Het PON & Telos. Maar ook onderzoeksthema’s als duurzaamheid, cultuur en arbeidsmigratie en de arbeidsmarkt passen bij haar brede maatschappelijke interesse. “Wat ik ook mooi vind, is dat er binnen Het PON & Telos niet alleen ruimte is voor specifieke onderzoeksvragen van opdrachtgevers, maar dat er ook ruimte is om op eigen initiatief onderzoeksvragen te formuleren rondom thema’s die spelen binnen de samenleving.”

Ondermijning

Als voorbeeld van een thema dat zich uitstekend zou lenen voor verdere verkenning noemt Boelema de ontwikkeling van de democratie in Brabant en – in bredere zin – in Nederland. “Ondermijning is natuurlijk, zeker in deze provincie, een enorm actueel en interessant onderwerp. Wat zijn de mechanismes achter ondermijnende criminaliteit? En wat zou je kunnen doen om het te beteugelen? Ook de groeiende maatschappelijke onvrede vind ik persoonlijk erg interessant. Waar komt die vandaan? En hoe verhoudt Noord-Brabant zich hierbij ten opzichte van andere provincies?”

> “Wat ik mooi vind is dat er bij Het PON & Telos niet alleen ruimte is voor specifieke onderzoeksvragen van opdrachtgevers, maar dat er ook ruimte is om op eigen initiatief onderzoeksvragen te formuleren rondom thema’s die spelen binnen de samenleving”

Stikstof

Boelema noemt ook het stikstofdossier en het verhitte maatschappelijke debat hierover. “In de discussie gaat het tot nu toe vooral over het uitkopen van boeren en over de impact van stikstof op natuurwaarden, bouwactiviteiten en de aanleg van wegen. Het gaat kortom vooral over de economische aspecten. Maar zeker hier in Brabant zien we ook gewoon een sterke correlatie tussen de hoeveelheid dieren en tussen de gezondheid van inwoners. Denk alleen maar aan de Q-koorts, die vooral in het agrarische oosten van Brabant om zich heen heeft gegrepen. Ik denk dat het interessant zou zijn om dat verder uit te diepen. Hoe is de relatie tussen het aantal boeren dat intensieve veehouderij bedrijft en de gezondheid van de mensen die in die gebieden wonen? En: hoe kijken inwoners daar zélf naar?”

> “De stem van de gemiddelde burger gaat nu zo vaak verloren in maatschappelijke discussies; het debat is inmiddels zo gepolariseerd, dat je vooral de extremen terug hoort.”

Feiten en onderzoek

Dit soort onderzoek zou nadrukkelijk niet vanuit een politieke agenda moeten worden uitgevoerd, benadrukt Boelema. “Het gaat mij er vooral om dat de stem van de gemiddelde burger nu zo vaak verloren gaat in maatschappelijke discussies; het debat is inmiddels zo gepolariseerd, dat je vooral de extremen terug hoort. Om weer terug te komen op het stikstofdossier: ik snap heel goed dat boeren hiermee worstelen, ze zien immers hun economische belang en hun broodwinning in de knel komen. Vaak ook gaat het om familiebedrijven, die met veel bloed, zweet en tranen zijn opgebouwd. Tegelijkertijd hoor je maar heel weinig wat de gemiddelde inwoner daarvan vindt. Het zou denk ik erg interessant zijn om daar in te duiken en op die manier een bijdrage te leveren aan het maatschappelijk debat op basis van feiten en onderzoek.”

Agendasetting

Juist een instituut als Het PON & Telos zou daarin volgens Boelema een rol kunnen spelen. “Het PON & Telos is geen doorsnee commercieel onderzoeksbureau, maar een stichting. Juist vanuit die positie, met een onafhankelijke Raad van Toezicht, ben je denk ik goed in staat om voorbij een puur commercieel belang te kijken en aan ‘agendasetting’ te doen. Hoe activistisch een wetenschapper zich daarbij mag opstellen? Kijk, er zijn genoeg wetenschappers die – nog los van de persoonlijke impact die het kan hebben als je jezelf publiekelijk uitspreekt – vinden dat je als onderzoeker zover mogelijk weg moet blijven van al te uitgesproken standpunten. Anderen vinden dat het ontsluiten van kennis richting het grote publiek er juist bij hoort; door gefundeerde kennis over een onderwerp aan te dragen, kun je iemands beeld nuanceren of op een andere manier inkleuren. Zelf ben ik denk ik meer van de laatste school; ik vind dat je je als wetenschapper best kunt mengen in het maatschappelijk debat op basis van feitelijk onderzoek dat je gedaan hebt.”

Onderzoek als fundament

Wetenschappelijk onderzoek zou volgens Boelema weer meer het fundament moeten vormen voor beleidsbeslissingen. “Overtuigingen en emoties lijken een steeds grotere rol te spelen bij beleidsvorming; we kennen niet meer zo veel gewicht toe aan de ratio van wetenschappelijk onderzoek. Wat dat betreft zijn de tijden wel veranderd. Voor de volledigheid: je hoeftgeen natuurlijk ontzag te hebben voor wetenschappelijk onderzoek, en je hoeft ook zeker niet alles voetstoots aan te nemen. Sowieso is het altijd goed als er sprake is van countervailing powers en dat je ook andere bouwstenen dan de puur feitelijke laat meewegen in de discussie. Maar de maatschappelijke dynamiek is de afgelopen decennia wel een stuk ingewikkelder geworden. Het is goed dat mensen kritisch zijn, maar het moet wel in verhouding staan tot de uitkomst.”

> “De stem van de gemiddelde burger gaat nu zo vaak verloren in maatschappelijke discussies; het debat is inmiddels zo gepolariseerd, dat je vooral de extremen terug hoort.”

Speler van de markt

Het PON & Telos heeft zichzelf de afgelopen jaren – soms ook gedwongen door veranderende omstandigheden – opnieuw uitgevonden als ‘speler van de markt’, ziet Boelema. “De vanzelfsprekendheid waarmee Het PON & Telos door bijvoorbeeld de provincie Noord-Brabant werd ingeschakeld, was er al af. Gelukkig is daar veel voor teruggekomen. En juist daarom is het goed om jezelf op de kaart te blijven zetten door maatschappelijk relevante thema’s te agenderen. De uitdaging daarbij is denk ik vooral om, gedreven door nieuwsgierigheid, een jaartje vooruit te lopen op de maatschappelijke tendens. Wat broeit er binnen de samenleving? En hoe kun je daar als instituut op inspelen?”

Bestaansrecht

Zeven jaar is Boelema nu als toezichthouder aan boord bij Het PON & Telos. In die jaren heeft ze het bureau leren kennen als een ‘enorm integere club’, vertelt ze. “Natuurlijk zit er ook bij een instituut als Het PON & Telos een zekere commerciële component aan het werk, maar wetenschappelijke kwaliteit is en blijft de basis – onafhankelijk van wat de opdrachtgever wil. Na 75 jaar ben je natuurlijk wel echt een instituut, maar je zult je bestaansrecht moeten blijven bewijzen en moeten meebewegen met de tijdsgeest. Dat is de afgelopen tijd alvast goed gelukt, en ik heb er alle vertrouwen dat dat ook in de toekomst zo blijft.”

> “Het PON & Telos zal zijn bestaansrecht moeten blijven bewijzen en moeten meebewegen met de tijdsgeest. Dat is de afgelopen tijd alvast goed gelukt, en ik heb er alle vertrouwen dat dat ook in de toekomst zo blijft.”

Wil je meer weten over Het PON & Telos?
Kijk op onze website

Klik hier

Abonneer je op ons gratis online magazine

Over Het PON & Telos

Het PON & Telos is een sociale kennisonderneming in het hart van de samenleving. We beschouwen het als onze opdracht om maatschappelijke besluitvorming te verbeteren. Dat doen we door wetenschappelijke kennis met kennis van de praktijk te verbinden. Waarbij iedere stem telt. Meningen en feiten halen we op, onderzoeken we, analyseren we en duiden we. Met prikkelende aanpakken en innovatieve methoden. Daarbij zijn we altijd gericht op duurzame ontwikkeling – de harmonieuze verbinding tussen sociale, ecologische en economische doelstellingen – en streven we naar brede welvaart, waarbij het welzijn van mensen centraal straat. Zo dragen we bij aan de kwaliteit van samenleven. Nu en in de toekomst.

Sociale kennisonderneming in het hart van de samenleving

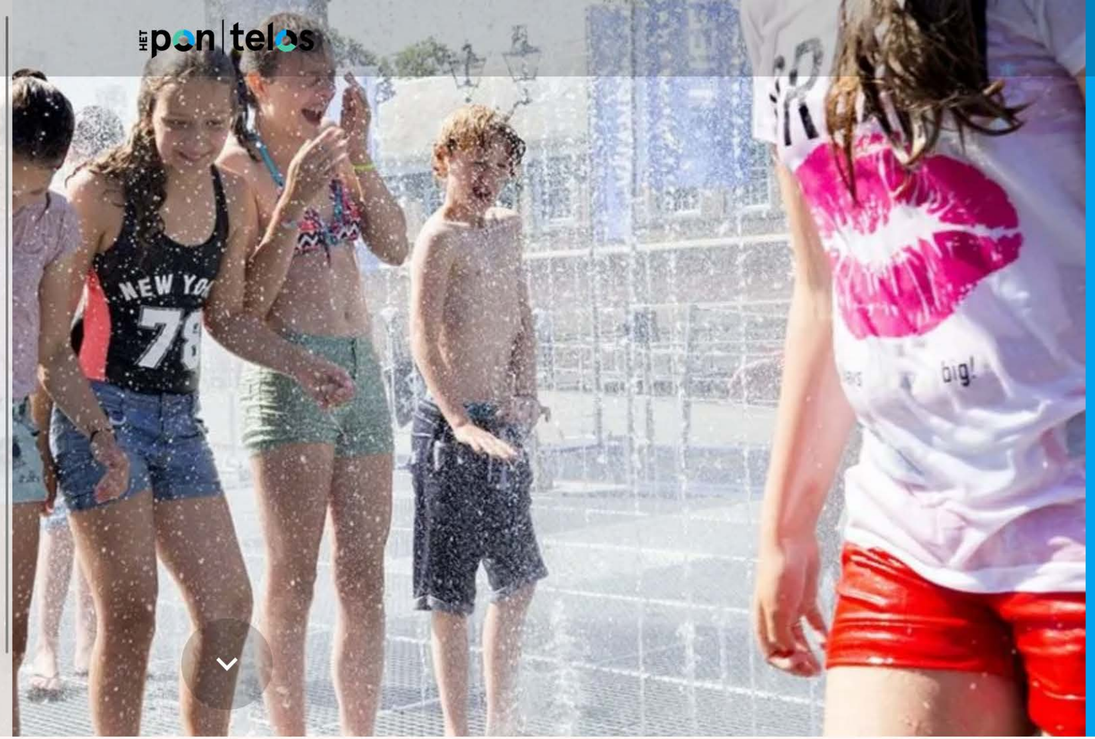

COLOFON

Copyright © 2022
Het PON & Telos

Het online magazine 'Kennis van de regio' is een vierjaarlijkse uitgave van Het PON & Telos. Delen uit deze uitgave mogen worden gekopiëerd voor niet-commerciële doeleinden en moeten worden voorzien van de juiste bronvermelding.

Redactie: Patrick Vermeulen, Piet de Kroon, Eva Stultjens, Joost Peters (Ministerie van Tekst)

Eindredactie: Eva Stultjens

Vormgeving: Eva Stultjens

Contact: info@hetpon-telos.nl

Abonneer je op ons gratis online magazine